

סיומים למסכת שבועות

מסכת שבועות דף מט עמוד ב

היכן שורי? אמר לו איני יודע מה אתה סח, והוא שמת או נשבר או נשבה או נגנב או נאבד, משביעך אני ואמר אמן - חייב.

אמר לנושא שכר והשוכר היכן שורי? א"ל מת, והוא שנשבר או נשבה, נשבר - והוא שמת או נשבה, נשבה - והוא שמת או נשבר, נגנב - והוא שאבד, אבד - והוא שנגנב, משביעך אני ואמר אמן - פטור; מת או נשבר או נשבה, והוא שנגנב או אבד, משביעך אני ואמר אמן - חייב.

דרשה ראשונה – הרב שמעון כהן

המקרים שנזכרו במשנתנו הם גם משל ליחסי ישראל והעמים.

שור הוא ישראל:

"עתה ילחכו הקהל את כל סביבותינו כלחוד השור - מה שור כוחו בפיו אף אלו כחן בפיהן מה שור כל מה שמלחך אין בו סימן ברכה אף אלו כל אומה שנוגעים אין בהם סימן ברכה מה שור מנגח בקרניו אף אלו מנגחין בתפלתן"¹.

השבועה מרמזת לאותן שלוש שבועות הנודעות משלהי כתובות:

"שהשביע הקדוש ברוך הוא את ישראל שלא ימרדו באומות העולם; ואחת, שהשביע הקדוש ברוך הוא את העובדי כוכבים שלא ישתעבדו בהן בישראל יותר מדאי"².

שלוש כיתות ישנן באומות העולם. הראשונה סבורה שהקב"ה הפקיר את ישראל. כשהוא שואל: 'היכן שורי?', כלומר: מה עשיתם לעם ישראל, הם טוענים: 'איני יודע מה אתה סח'. הרי הפקרת אותם. על כך באה התשובה שהוא השביע את 'שר האומה' שלא ישעבדו אותנו יותר מדי. לכן הם חייבים.

הכת השנייה שומרת על ישראל מהריגה, אך מתירה לעצמה ליטול מיסים רבים מישראל, כשומר שכר. הם טוענים שישראל 'מת' מאליו, אולם למעשה פעמים רבות המיסים מוגזמים, וישראל 'מת או נשבה'.

או נשבר'. אומות אלו פטורות, אבל כעין פטורי שבת:

"אמר שמואל: כל פטורי דשבת פטור אבל אסור"³.

הכת השלישית גם היא אינה הורגת בישראל, אולם אינה שומרת עליהם. את ממונם בכל זאת היא נוטלת כדמי שכירות. הם טוענים: 'מת או נשבר או נשבה' באונס, והאמת היא 'שנגנב או אבד', שהופקרו ישראל על ידיהם לבני הכת הראשונה. גם הם חייבים.

עם כולם יבוא ה' חשבון⁴.

¹ במדבר רבה פרשת בלק פרשה כ סימן ד.

² כתובות קיא, א

³ מסכת שבת ג, א

⁴ הרב שמעון כהן, מחכמי ג'רבה בספרו מעשה חושב, מובא בפירוט ב

דרשה שניה – על פי הרב 'בן איש חי'

מסכת שבועות דף מז עמוד ב

שמעון בן טרפון אומר: 1. שבועת ה' תהיה בין שניהם - מלמד שהשבועה חלה על שניהם.
2. שמעון בן טרפון אומר: אזהרה לעוקב אחר נואף מנין? ת"ל: לא תנאף, לא תנאף.
3. ותרנגו באהליכם - שמעון בן טרפון אומר: תרתם וגיניתם באהלו של מקום.
4. עד הנהר הגדול נהר פרת - שמעון בן טרפון אומר: קרב לגבי דהינא ואידהן. דבי רבי ישמעאל תנא: עבד מלך כמלך.
רש"י :
לעוקב אחר המנאף - נעשה לו אפוטרופוס להרגיל לו נשים לניאוף.
תרתם - את הארץ.
וגיניתם - את המקום שהשכין את שכינתו ביניכם.
קרב לגבי דהינא ואידהן - אם נגעת במשוה בשמן תהא גם משוה בנגיעתו כלומר פרת הוא קטן משלש נהרות שהוא מנוי אצלם לבסוף והנהר הרביעי הוא פרת (בראשית ב) וכאן הוא קורא אותו נהר גדול בשביל שהוא נזכר כאן על שם א"י שהיא חשובה נזכר גם הוא בחשיבות דהינא לשון שמן ומשיחה 'הודשנה מחלב' (ישעיהו לד) מתרגמינן: 'אתדהינא'.
שמעון בן טרפון, הנזכר כאן ללא תואר, אינו מופיע במקום אחר בש"ס.
ה'בן איש חי'⁵ מציע זיהוי לדמות זו, על פי האגדה הבאה:
"איכלע רבי לאתריה דרבי טרפון, אמר להו: יש לו בן לאותו צדיק שהיה מקפח את בניו? אמרו לו: בן אין לו, בן בת יש לו, וכל זונה שנשכרת בשנים שוכרתו בשמנה. אתיוהו לקמיה, אמר ליה: אי הדרת בך - יהיבנא לך ברתאי, הדר ביה. איכא דאמרי: נסבה וגירשה, איכא דאמרי: לא נסבה כלל, כדי שלא יאמרו בשביל זו חזר זה"⁶.
"ונראה דרבי שמעון בן טרפון דהכא הוא היה בן בתו של רבי טרפון... והיו קורין אותו בן טרפון על שם אבי אמו, בשביל כבוד, וגם בשביל להודיע שהסיבה שחזר בו ולמד... הוא רק בשביל רבי טרפון, כי רבינו הקדוש השתדל לבקש על זה בשביל כבוד רבי טרפון"⁷.
ניתן למצוא קשר בין ארבע הדרשות, על פי הגמרא בבבא מציעא:
הראשונה קובעת שגם על המשביע יש קפידא, כיוון שהוא הכשיל את הנשבע בעבירה. בזה שמעון מתנצל על התנהגותו בעבר, שהזונות היו רודפות אחריו בתשלום, ולפיכך לפחות חלק מן האשמה הוא שלהן, כפי שישנה אשמה גם על המשביע.
בדרשה השניה רצה להוסיף ולהתנצל, שהיה לו גורם חיצוני נוסף לחטאיו: "היופי העצום שהיה לו, היה הסרסור המנאף אותו, שאם לא היה יפה כל כך שיחמדוהו, לא היה חוטא כל כך"⁸.

⁵ בניהו בן יהודע חלק ג, סוף שבועות.

⁶ בבא מציעא פה, א

⁷ בניהו בן יהודע שם. לדעתו שמעון נסמך ולא נקרא כך כי לשון קצר הוא כדרך הגמרא.

⁸ שם.

הדרשה השלישית היא הכאה על חטא. הטענה היא שישראל מרדו בה' בקודש פנימה. אהליכם - אלוֹקִיכם⁹. גם הנכד מכה על חטא, כיצד עלתה לו, לנכדו של רבי טרפון כך. מרידה בתוך הקודש פנימה היא חמורה יותר.

הדרשה הרביעית מהווה הכרת תודה. כשם שהועילה לנהר פרת קרבנו לארץ ישראל, הועילה לשמעון קרבנו לרבי יהודה הנשיא. גם אם לא נשא את ביתו של רבי, הרי שעצם העלאת הרעיון גרמה קרבה בין השניים ו"על ידי שדבק בו לקח קדושה מקדושת רבינו הקדוש ונטהר ונזדכך... ולכך זכה ששב בכל לב לפני אלוֹקִים חיים"¹⁰.

כן נזכה גם אנחנו, שזכינו לדבוק מעט בתורת רבי ובתורת רב אשי וסיימנו מסכת נוספת, להידבק בקב"ה ובתורתו, שניתנה ארבים ותשעה ימים לאחר יציאת מצריים, כמספר הדפים במסכת שבועות.

דרשה שלישית הרב אלטר שאול פפר

בתחילת המסכת קשרו אותה לקודמתה:

"מכדי תנא ממכות סליק, מאי שנא דתני שבועות? משום דתני: חייב על הראש שתיים - אחת מיכן ואחת מיכן, ועל הזקן - שתיים מיכן ושתיים מיכן ואחת מלמטה, חדא דמיחייב עלה תרתי, תנא: שבועות שתיים שהן ארבע"¹¹.

אולם הרמב"ם הוסיף טעם אחר:

"ואחר מכות שבועות, לפי שיש דמיון בדינים שבסוף זו ותחילת זו כמו שנזכר בתלמוד, ועוד שגם היא ממעשה הדיינים, לפי שלא יכוף על השבועה כי אם הדיין"¹².

הטעם של הרמב"ם נראה מרווח יותר, שהרי הציטוט של הגמרא ממכות הוא מאמצע המסכת, וגם הדמיון אינו ברור שהרי במכות מדובר על שני חיובים במעשה אחד, ובשבועות על חיוב אחר משום שבועת ביטוי¹³.

אולם הגמרא לא רצתה לנקוט כך, כיוון שנימוק זה שנוי במחלוקת בסיום המסכת:

"אמר רב: וכולן פטורין משבועות שומרין וחייבין משום שבועת ביטוי, ושמואל אמר: אף פטורין משום שבועת ביטוי"¹⁴. לפי שמואל אין כל חיוב לשומר על שבועת ביטוי, ולכן אין קשר בזה למסכת

מכות, והגמרא נמנעה מלהשתמש בנימוק זה. אולם הרמב"ם פוסק כרב:

"השאל שורו לחבירו ותבעו ואמר לו היכן שורי ששאלת ממני והרי השור מת, ואמר לו השואל נגנב או אבד ונשבע על זה הרי זה פטור משבועת הפקדון, שהרי לא פטר עצמו מן התשלומין

⁹ חתם סופר כאן.

¹⁰ בניהו בן יהוידע.

¹¹ שבועות דף ב עמוד ב- דף ג עמוד א.

¹² הקדמת הרמב"ם למשנה.

¹³ על פי הערת פני יהושע.

¹⁴ דף מט עמוד ב

בכפירתו ומכל מקום חייב הוא לשלם בין מת או נגנב או אבד או נשבה מפני שהוא שואל כמו שיתבאר במקומו, אבל חייב הוא משום שבועת ביטוי שהרי נשבע על שקר¹⁵.
על כן, לפי סוף המסכת, הוא יכול לקשר את מסכת שבועות לקודמתה, שכשם שיש כוח ביד בית דין לחייב מכות, יש בידם לחייב שבועת הביטוי, בה פתחה מסכת שבועות¹⁶.

¹⁵ הלכות שבועות פרק ח הלכה ו

¹⁶ <http://daf-yomi.com/BookFiles.aspx?type=1&id=57&page=244&male=0>

ושם ממשיך במהלך נוסף, שלא ראיתי לנכון לפרטו. הרב פפר כתב את הספר 'אבני זכרון'.